

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет

**СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ
НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ:
ІСТОРІЯ, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ**

Матеріали
VI Всеукраїнської науково-практичної конференції

(Суми, 19 квітня 2019 року)

Суми
2019

ДЕГТЯРЬОВ С. І.
д-р іст. наук, професор
ЗАВГОРОДНЯ В. М.
канд. юр. наук, доцент

**ДО ІСТОРИОГРАФІЇ ПИТАННЯ ПРО УКРАЇНСЬКО-
РУМУНСЬКІ ДИПЛОМАТИЧНІ І ТОРГІВЕЛЬНО-
ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ У 1918 РОЦІ**

Пошук шляхів покращення відносин з іншими державами знаходиться у доволі широкій площині політичного й міжкультурного діалогу. Важлива роль при цьому належить вивченню історичного контексту ускладнень і конфліктів у дипломатичних відносинах. Зокрема, якщо говорити про зносини України та Румунії, то можна стверджувати, що певні ускладнення у «спілкуванні» цих держав з самого початку виникли у зв'язку з так званим бессарабським питанням.

У такому контексті важливо визначити характер і особливості цих відносин, встановити вплив бессарабської кризи на розвиток торгівлі та інших економічних зв'язків між двома країнами, розглянути спроби пошуку компромісів, а також досвід дипломатичної взаємодії держав в умовах територіального конфлікту 1918 р.

У якості джерел для подібних досліджень слід використовувати, у першу чергу, нормативні акти вказаного періоду, періодичні матеріали та мемуарну літературу. Для об'єктивного висвітлення фактів слід активно використовувати

критичний підхід, оскільки жодне з цих джерел не може позиціонуватися як абсолютно достовірний:

- у нормативних документах, з одного боку, фіксувалися або планувалися конкретні дії урядів, але з іншого – не всі з цих кроків були реалізовані;

- періодика оперативно висвітлювала різні аспекти відносин між Румунією, Україною та Бессарабією, переговори між їхніми представниками, але ці відомості часто вміщували неперевірені дані, припущення журналістів, що базувалися на здогадках тощо;

- спогади сучасників дають багато додаткових відомостей, цікавих з наукової точки зору, але часто ці джерела виявляються дещо політично заангажованими (автори мемуарів, як правило, були прибічниками різних політичних утворень і могли або надто критикувати ті чи інші події, або перебільшувати їхнє позитивне значення), містять не завжди об'єктивні оцінки інших учасників подій.

Донині опубліковано багато наукових і публіцистичних робіт авторів радянського періоду, вчених з пострадянських і західних держав, які більшою чи меншою мірою проливають світло, у тому числі й на такі важливі питання історії, як дипломатія Румунії й України у перші роки після Першої світової війни; проблема Бессарабії, яка прагнула до створення своєї державності, і місце у ній як сусідніх держав, так і держав – основних членів військово-політичних блоків Антанта та Троїстий (Четверний) союз.

Найбільш багатими у контексті вказаної проблематики є молдавська, румунська, російська та українська історіографії. Існують навіть окремі дослідження, присвячені історіографії вказаних питань. У першу чергу, слід виділити праці С. Назарії, І. Левіта, В. Бенюка, П. Бойка, П. Шорнікова, В. Макарчука, І. Цуркану та інших [1; 2; 11; 12; 13; 14; 15; 22; 23; 25; 32]. Ще у 1920-х роках відомий політичний діяч Х. Раковський присвятив

окрему роботу румунсько-бессарабським відносинам перших років після Першої світової війни, де давав оцінку політиці румунського й українського урядів у відношенні Бессарабії [19, с. 16]. Оцінка ця була здебільшого негативною, як і у більшості дослідників радянського періоду. Існують і поодинокі дослідження західних вчених [24; 26]. Наприклад, американський дослідник Ч.А. Кларк, вивчаючи бессарабське питання 1918 р., оцінював політику щодо цього регіону як з боку Румунії, так і з боку України (а конкретно – уряду Центральної Ради) як загарбницьку [27; 28].

У той же час недостатньо вивченим залишається питання відносин між Україною та Румунією у 1918 р., хоча цієї проблеми торкалися різною мірою деякі вчені, присвячуючи їй спеціальні дослідження або поверхово торкаючись її у контексті вивчення більш широких тем. Зокрема, деякі аспекти українсько-румунських відносин у своїх працях розглядали П. Гай-Нижник, В. Кройтор, Б. Левик, В. Макарчук, М. Несук, О. Пономарьов, Н. Рудий, П. Сацький, С. Дегтярьов, В. Завгородня и др. [3; 9; 10; 13; 16; 17; 20; 30], а також румунські дослідники Г. Кожокару, В. Добринеску, И. Попа и Л. Попа [18; 29; 31]. Приділяли увагу цьому питанню і деякі сучасники описуваних подій, зокрема з числа тих, хто брав безпосередню участь у налагодженні цих відносин. З українських політичних діячів, які писали про це у своїх спогадах, у першу чергу слід назвати очільника Української Держави П. Скоропадського та міністра закордонних справ того часу Д. Дорошенка [8, с. 294–298; 21, с. 269, 310].

Безпосередньо цій проблемі свої роботи присвятили М. Гедін [4], С. Дегтярьов, В. Завгородня [5; 6; 7; 30]. Ці автори також намагалися вивчити відносини між Румунією, Україною та Бессарабією, яка намагалася створити свою державність у 1917–1918 рр. Вони дійшли висновків про те, що Бессарабія з причини низки внутрішніх і зовнішніх політичних чинників не

мала повноцінної можливості відстоювати свої інтереси. А Україна та Румунія, потребуючи підтримки одне одного, так і не змогли налагодити ефективної взаємодії між собою саме з причини невирішеності так званого бессарабського питання [5; 30].

У цілому можна стверджувати, що проблематика українсько-румунських відносин у 1918 р., ніколи не досліджувалася вченими й не описувалася сучасниками поза контекстом бессарабської проблеми. При цьому недостатньо уваги приділено деяким аспектам українсько-румунських відносин, зокрема, питанням економічних і дипломатичних стосунків між цими державами.

1. Бенюк В.А., Назарія С.М. Эволюция общественно-политической ситуации Бессарабии в конце 1917 г. и начало румынской военной интервенции // Русин. 2017. № 3 (49). С. 28–57.

2. Бойко П. Бессарабский вопрос по итогам Первой мировой войны // Русин. 2014. № 4 (38). С. 47–60.

3. Гай-Нижник П. Торгівельно-промислова політика уряду Української Держави Гетьмана Павла Скоропадського 1918 р. // Наукові записки. Збірник праць молодих вчених та аспірантів. К.: Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України, 1997. Т. 2. С. 353–396.

4. Гедін М. Українсько-румунські відносини напередодні та в період гетьманування Павла Скоропадського // Вісник КНЛУ. Серія «Історія, економіка, філософія». 2012. Вип. 17. С. 107–115.

5. Дегтярев, Завгородня, 2019 – Дегтярев С.И., Завгородня В.Н. Украинско-румынские дипломатические и торгово-экономические отношения на фоне Бессарабской проблемы в 1918 г. // Русин. 2019. №55. С.169-191.

6. Дегтярьов С., Завгородня В. Відносини України, Румунії та Бессарабії у 1918 році: постановка проблеми // Сучасні тенденції розвитку освіти і науки в інтердисциплінарному контексті: Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції, 29–30 березня 2018 року. Ченстохова-Ужгород-Дрогобич: Посвіт, 2018. С. 88-90.

7. Дегтярьов С., Завгородня В. Санкційний режим в україно-румунських відносинах періоду Української Держави: застосування репресалій і спроби пошуку компромісу // Актуальні питання юриспруденції: теоретичний та практичний виміри: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Суми, 25-26 квітня 2018 року). У 2-х частинах. Частина 2. Суми, 2018. С. 225-229.
8. Дорошенко Д. Мої спомини про недавнє минуле (1914–1920 роки): Науково-популярне видання. Київ: Темпора, 2007. 632 с.
9. Кройтор В. Бессарабська проблема в українсько-румунських політичних відносинах 1917–1918 рр. // Історія в школі. 2001. № 1. С. 4–8.
10. Левик Б. Зовнішньополітичні орієнтири уряду Павла Скоропадського (за архівно-мемуарними матеріалами) // Схід. 2017. № 4 (150). С. 69–74.
11. Левит И.Э. Молдавская республика (ноябрь 1917 – ноябрь 1918). Кишинёв: Центральная типография, 2000. 498 с.
12. Левит И.Э. Бессарабский вопрос в контексте международных отношений (1919–1920 гг.). Тирасполь: Литера, 2012. 240 с.
13. Макарчук В., Рудый Н. Восточные границы межвоенной Румынии (1918–1940 гг.): аспекты международного права // Русин. 2012. № 2 (28). С. 55–66.
14. Назария С.М. Сфатул Цэрий, «объединение» с Румынией и отношение к нему молдаван и нацменьшинств Бессарабии (1917–1918 гг.) // Русин. 2013. № 3 (33). С. 138–154.
15. Назария С.М. Аннексия Бессарабии Румынией с позиций международного права и отношение к этому жителей края // Вестник КГУ им. Н.А. Некрасова. 2013. № 2. С. 45–48.
16. Несук М.Д. Бессарабське питання в українсько-румунських відносинах 1917–1918 рр. // Проблеми балканістики, сходознавства та міжнародних відносин: зб. наук. пр. пам'яті д-ра іст. наук, проф. С.М. Пархомчука. Київ, 2007. С. 153–174.
17. Пономарьов О. Бессарабське питання в українсько-румунських відносинах у 1917–1918 роках // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. 2007. № 89–90. С. 44–49.

18. Попа И., Попа Л. Румыны, Бессарабия и Приднестровье. Кишинев: Prut international, 2010. 263 с.
19. Раковский Х. Румыния и Бессарабия. К семилетию аннексии Бессарабии. М.: Издание Литиздата Н.К.И.Д., 1925. 56 с.
20. Сацький П.В. Українсько-румунські прикордонні відносини наприкінці 1917 – у 1918 рр. і роль російсько-румунського договору 5–9 березня 1918 р. // 36. наук. пр. Наук.-дослід. ін-ту українознавства. Київ, 2007. Т. 15. С. 441–450.
21. Скоропадський П.П. Спогади: кінець 1917 – грудень 1918. Київ: Наш формат, 2016. 480 с.
22. Шорников П. Молдавская государственность и молдавская национальная идентичность в XX – начале XXI в. // Русин. 2007. № 4 (10). С. 70–79.
23. Шорников П. Русское сообщество Бессарабии и Румынское государство. 1918–1940 гг. // Русин. 2010. № 4 (22). С. 72–88.
24. Baar V., Jakubek D. Divided National Identity in Moldova // Journal of Nationalism, Memory & Language Politics. 2017. Vol. 11, is. 1. P. 58–92. URL: <https://www.degruyter.com/downloadpdf/j/jnmlp.2017.11.issue-1/jnmlp-2017-0004/jnmlp-2017-0004.pdf>.
25. Benyuk V.A., Nazariya S.M., Sprinchane M.V. The Emergence of the Bessarabian Question in 1917–1918 and Interpretation of These Events in the Historiography and Memoirs of Romanian Politicians // Conference: Conference: A glance through the century: the revolutionary transformation of 1917 (society, political communication, philosophy, culture). P. 105–119. URL: http://sociosphera.com/images/Books/Books_2017/Vzglyad_cherez_stoletie/105-119_benyuk_v_a_nazariya_s_m.pdf.
26. Bold Em., Locovei R.O., Ioniță A. Relațiile româno-sovietice (1918–1941). Iași, Editura Demiurg, 2008.
27. Clark Charles Upson. The Ukraine Encroaches // Bessarabia: Russia and Roumania on the Black Sea. New York, 1927. URL: http://depts.washington.edu/cartah/text_archive/clark/bc_16.shtml.
28. Clark Charles Upson. Anarchy In Bessarabia // Bessarabia: Russia and Roumania on the Black Sea. New York, 1927. URL: http://depts.washington.edu/cartah/text_archive/clark/bc_19.shtml#bc_19.
29. Cojocaru Gheorghe E. Integrarea Basarabiei în cadrul României (1918–1923). București, 1997. 270 p.

30. Degtyarev S.I., Zavorodnia V.M. The Bessarabian Question in 1917–1918: The Relations of Romania, Bessarabia and Ukraine // *Bylye Gody*. 2018. Vol. 48. Is. 2. P. 872–879.

31. Dobrinescu V.Fl. *Bătălia diplomatică pentru Basarabia*. 1918–1940. Iași: Editura «Junimea», 1991.

32. Țurcanu I. *Unirea Basarabiei cu România. Preludii, premise, realizări*. 1918. Chișinău: Tipografia Centrală, 1998. 260 p.

HECТЕРЕНКО В. А.
канд. іст. наук, доцент

ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО ЗМІН НІМЕЦЬКОЇ ОКУПАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ НА СХОДІ У 1943-1944 рр.

Наприкінці 1943 рр. було зрозуміло, що у Другій світовій війні стався злам. Радянські війська, зупинивши наступ вермахту під Курськом, почали витіснити його частини з території СРСР. В Україні вони форсували Дніпро й вели бої на Правобережжі. Війська союзників, передусім США й Великобританії, завдали поразки Африканському корпусу й висадилися в Сицилії й Італії. Авіація союзників методично завдала ударів по території Німеччини. Однак попри це в керівництві Третього рейху не згасали сподівання на перемогу чи, принаймні, на сепаратний мир із західними союзниками СРСР. Тому не лише аналізувався досвід й підводилися підсумки східної окупаційної політики, але й розроблялися плани по її вдосконаленню на майбутнє. Її складовою були й заходи в сільськогосподарській сфері.

У ЦДАВО України, фонді КМФ-8, зберігаються ряд документів, що відносяться до вказаного періоду. Їх автори,